ORIGINAL ARTICLE

NÁBOŽENSKÁ VÍRA JAKO PREFEROVANÁ VLASTNOST DĚTÍ
Z HLEDISKA GENERAČNÍHO PŘEDÁVÁNÍ

Religious belief as preferred quality of children from the view of generation hand down

Olga Dvořáčková¹, Alena Kajanová², Tomáš Mrhálek³¹Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra laboratorních metod a informačních systémů, ²katedra sociální práce³Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta a Fakulta sociálních studií

Summary

The article is dedicated to the topic of religious belief as preferred characteristic in children in the present Czech Republic. National census shows that the number of worshippers in traditional church decreases progressively and on the other hand more and more people declare themselves as individuals without religious belief.

The aim of the article is to identify the impact of parents' religiosity on preferences of personality in their children and to find which factors influence this relationship. We apply the principle that religious belief is strongly transgenerationally transferred personal property/characteristic. We focus partly on socio-demographic factors, and further on different forms of religiosity, i.e. personal, institutional, traditional and engaged religiosity.

We conducted secondary data analysis, with the dataset being the results from individual investigations (in years 1991, 1999, 2008) of the research European Values Study (EVS) in representative set from the Czech Republic. EVS data are a great tool enabling us to study the above-mentioned topic regarding important factor influencing all the studied problems, which is time.

The results show different rates of intergenerational transfer of religious belief in observed religious groups and churches, its relative stability in time and positive influence of engaged form of religiosity.

On the other hand, contrary to our former assumptions, there is no influence of sociodemographic factors or any other forms of religiosity. Of all studied churches Greek catholics are the most demanding concerning religious belief in their children. Parents preferring religious belief in their children pay less attention to transition ceremonies which are connected to their religious belief.

Key words: religiosity – transgenerational transfer – EVS – church

Souhrn

Článek se věnuje tématu náboženské víry jako preferované vlastnosti u dětí v současném prostředí České republiky, kde dochází dle celostátních cenů k postupnému úbytku věřících u tradičních církví a naopak nárůstu počtu těch, kteří se deklarují jako osoby bez náboženské víry.

Submitted: 2012-05-30 • Accepted: 2013-02-05 • Published online: 2013-06-18

KONTAKT: XV/2: 173–182 • ISSN 1212-4117 (Print) • ISSN 1804-7122 (Online)

Cílem příspěvku je identifikovat, jaký má religiozita rodičů vliv na preference vlastností u jejich dětí a jaké faktory tento vztah ovlivňují. Vycházíme přitom z teze, že náboženská víra je silně transgeneračně předávána. Zaměřujeme se jednak na sociodemografické faktory a dále na faktor formy religiozity, tj. religiozita osobní, institucionální, tradiční a angažovaná.

Výsledky jsou zpracovány na základě sekundární analýzy dat, kdy základním zdrojem pro analýzu jsou data z jednotlivých šetření (tj. v letech 1991, 1999 a 2008) výzkumu European Values Study (EVS) u reprezentativního souboru z České republiky. Dostupnost těchto dat umožňuje zmíněné téma zpracovat s ohledem na důležitý faktor ovlivňující studovanou problematiku, jímž je čas.

Výsledky poukazují na různou míru mezigeneračního předávání náboženské víry u sledovaných náboženských skupin a církví, její relativní stabilitu v čase a pozitivní vliv angažované formy religiozity. Naopak oproti původním předpokladům nemají vliv sociodemografické faktory a některé jiné formy religiozity. Největší požadavky na náboženskou víru u svých dětí mají řečtí katolíci. Dále rodiče preferující u svých dětí náboženskou víru se již tolik nevěnují přechodovým obřadům, které jsou na náboženskou víru navázané.

Klíčová slova: religiozita – transgenerační přenos – EVS – církve

ÚVOD

Ve svém příspěvku se zabýváme otázkou transgeneračního hodnotového systému, konkrétně pak vlastnostmi, které rodiče považují za vhodné pěstovat u svých dětí. Specificky se zaměřujeme na náboženskou víru, která je v rodinném prostředí tradičně předávána, ale v českém sekularizovaném prostředí zaznamenáváme postupný a relativně razantní úbytek věřících, kteří se hlásí k nějaké církvi či náboženské společnosti.

Náboženské hodnoty představují důležitý prvek kulturní, sociální, rodinné i osobní identity (Hoge et al., 1982, p. 569), ačkoli církve ztratily v procesu sekularizace evropské společnosti část svého vlivu, ostatně náboženství se dotýká i v dalších ohledech nás všech, ať již se považujeme za věřící, či nikoli, neboť evropské hodnoty a etické normy stojí na základech křesťanství (Nešpor, 2010, s. 32). Považujeme tedy za významné zabývat se tím, jak si v České republice, která je považována za jednu ze zemí s nejmenším počtem věřících, náboženská víra jako hodnota stojí a v jakých souvislostech lze o ní hovořit.

Základní otázky, kterými se zabýváme, se týkají toho, jaké změny prodělala společnost v rodičovských požadavcích na vlastnosti dětí, ve smyslu preferované vlastnosti náboženská víra, v letech 1991, 1999 a 2008.

Cílem našeho článku je identifikovat, jaký má religiozita rodičů vliv na preference vlastností u jejich dětí. V pozadí našeho zájmu je pak to, zda a jak je religiozita generačně předávána

v současné době a zda lze v tomto směru pozorovat odlišnosti (vzestup či pokles) oproti minulosti a jaké faktory mohou toto předávání ovlivňovat. V tomto směru se zaměřujeme na faktory sociodemografické a faktor formy religiozity – osobní, institucionální, tradiční a angažovanou.

Pro analýzu jsme zvolili data set European Values Study (dále jen EVS), mezinárodní longitudinální studie zaměřené na výzkum lidských hodnot za jednotlivé roky sběru dat. Tyto analyzujeme jednotlivě a souhrnně jako celek.

Současná situace – religiozita v České republice

Celopopulační údaje o stavu a vývoji religiozity v české populaci je možno sledovat pomocí cenů Sčítání lidí, domů a bytů za jednotlivé dekády (dále jen zkratka SLDB). Podle těchto údajů dochází k postupnému úbytku věřících jednotlivých registrovaných církví, které mají v České republice mnohaletou tradici, respektive dochází k nárůstu počtu osob, které uvedly, že jsou bez náboženské víry, ale také ovšem jiného vyznání, než jsou uvedené „tradiční církve“. ČSÚ (2003a) uvádí, že nejvíce expandující náboženskou společností je náboženská společnost Svědkové Jehovovi. Naopak rapidní pokles věřících tradiční římskokatolické církve vysvětluje ČSÚ (2003a) tím, že v roce 1991 přetrvával názor na tuto církev jako jednu z odpůrců předlistopadového režimu. Zároveň také stoupá počet těch, kteří volí dotazníkovou položku „neuvedeno“, jak ukazuje tabulka 1.

Tabulka 1 Obyvatelstvo ČR podle náboženského vyznání v letech 1991, 2001 a 2011

Ukazatel	1991		2001		2011	
	<i>absolutně</i>	%	<i>absolutně</i>	%	<i>absolutně</i>	%
Věřící celkem	4 523 734	43,9	3 288 088	32,2	1 467 438	13,9
Církev československá husitská	178 036	1,7	99 103	1	39 276	0,4
Církev římskokatolická	4 021 385	39	2 740 780	26,8	1 083 899	10,3
Českobratrská církev evangelická	203 996	2	117 212	1,2	51 936	0,5
Ostatní vyznání	120 317	1,2	330 993	3,2	707 649	6,7
Bez vyznání	4 112 864	39,9	6 039 991	59	3 612 804	34,2
Neuvedli	1 665 617	16,2	901 981	8,8	4 774 323	45,2
<i>Obyvatelstvo celkem</i>	<i>10 302 215</i>	<i>100</i>	<i>10 230 060</i>	<i>100</i>	<i>10 562 214</i>	<i>100</i>

Zdroje: rok 1991–2001: ČSÚ, 2003a, rok 2011: ČSÚ, 2012

Z hlediska sociodemografických charakteristik trvá tradice, že religiozita žen je výrazně vyšší než mužů (ČSÚ 2003b), přičemž tento rozdíl je ovlivněn rovněž diferencí podle věku z důvodu rozdílného průměrného věku dožití žen a mužů (srov. Gruss, 2009, s. 40). Religiozita se výrazně zvyšuje až u věkové skupiny 50–59letých a poté stoupá spolu s věkem. Jedná se o ročníky, které z části zastihla náboženská výchova ve školách a zároveň u nich docházelo k intenzivnějšímu předávání náboženských tradic v rámci rodiny. Naopak od SLDB z roku 2001 klesá počet rodičů, kteří hlásí své děti k náboženskému vyznání (ČSÚ 2003b).

Religiozita je ovšem ovlivněna i dalšími sociodemografickými charakteristikami, jako je dosažené vzdělání, kdy s výší vzdělání klesá podíl věřících (ČSÚ 2003c), a dále například s ohledem na velikost obce, kdy větší míra religiozity je v menších obcích, nebo kraj, kdy moravské kraje jsou více nábožensky zaměřené (ČSÚ, 2003b).

Sociologická literatura ovšem poukazuje na nejednoznačnost výstupů SLDB a potřebu dalších hlubších analýz. Nešpor (2010, s. 42) srovnává výsledky SLDB s mezinárodním šetřením International Social Survey Programme (ISSP), které se v letech 1998 a 2008 specializovalo na oblast náboženství a dospělo k poněkud odlišným výsledkům ve smyslu vyššího počtu věřících. Co ovšem nelze opomenout, je tzv. alternativní religiozita, která je charakteristická vírou v posvátno, ale odklonem od tradičních církví. V české společnosti je tato typická asi pro dvě

třetiny populace (Hamplová 2008), bylo by tedy chybou hovořit o ateistické společnosti.

Při výzkumu religiozity je třeba oddělit její formy. V našem případě, tedy v práci s daty EVS, rozlišujeme:

- osobní religiozitu, která je více emocionální než její institucionalizovaná forma a nemusí být spojena s členstvím v nějaké církvi (viz např. alternativní religiozitu výše);
- institucionalizovanou religiozitu, pro niž je typická příslušnost k nějaké církvi či náboženské společnosti;
- míru angažovanosti vyjádřenou pravidelností a četností účasti na náboženském životě (např. návštěva bohoslužeb), přičemž návštěva bohoslužeb představuje významný kvantitativní faktor měření náboženskosti (Tichý, Vávra, 2012, s. 14);
- tradiční víru zahrnující v EVS dotazníku otázky na víru v Boha, posmrtný život, duši, nebe, peklo atp.

Pro toto vymezení vycházíme z teorie Halma-a a Riise (2003, p. 7–8), přičemž porovnáváme proti sobě stojící faktory osobní religiozity a religiozity institucionalizované a dále míru angažovanosti a tradiční víru.

Náboženství a rodina ve smyslu transgeneračního předávání hodnot

Sociologické teorie považují rodinu za nejvýznamnější mechanismus, který se podílí na pře-

dávání hodnot, jakkoli sem zasahují další sociální skupiny. Přenos hodnot z rodičů na děti je v sociálních vědách zkoumán již poměrně dlouhodobě (viz např. Bengtson, 1975) a navazuje na myšlenky Bourdieho kulturního kapitálu (Boehnke, 2001).

Rodina a náboženství jsou spolu úzce provázány. Oba pojmy asociují tradičnost a oba procházejí (post)moderně významnými změnami v důsledku individualismu; další změny popisovaných institucí lze v českém prostředí pak pozorovat a studovat rovněž po roce 1989. Ve veřejném diskurzu jsou tyto změny popisovány jako „krize“. Rodina byla v tradiční společnosti až do období Velké francouzské revoluce vymezena primárně nábožensky (Nešpor a kol., 2008, s. 212–218).

Náboženská víra je předávána transgeneračně v rodinném prostředí v rámci náboženské socializace. Většina studií poukazuje na statisticky významnou shodu mezi udávaným náboženstvím rodičů a dětí. Věřící jsou svými rodiči vychováni ve stejné víře, přičemž vyznání více koresponduje s vyznáním matky než otce (Nešpor, 2010, s. 51). To Nešpor vysvětluje slábnoucí rolí otce v současné rodině. Obecně ale náboženská víra společně s politikou představují jedny z nejvíce souhlasných proměnných mezi dětmi a rodiči, stejně jako kolektivistické hodnoty jsou přenášeny častěji než individualistické (Sabatier, Lannegrand-Willems, 2005). Nárůst individualismu je pak patrný i v projevech víry. Wieting (1975) a Hoge et al. (1982) uvádějí, že děti považují návštěvu kostela za méně důležitou než jejich rodiče, ale mají stejný postoj k symbolům víry. Jsme si však vědomi toho, že skutečnost, že rodiče oceňují náboženskou víru u svých dětí, ještě zdaleka neznamená, že děti je budou v tomto následovat.

Clark a Worthington (1990) identifikovali pět proměnných, které se podílejí na přenosu náboženských hodnot z rodičů na dospívající: a) rodinný konflikt, b) manželský konflikt, c) shodné rodičovské přesvědčení, d) rodinná intimita a e) výchovné styly, které jsou zaměřeny na rodičovskou kontrolu a podporu.

Cílem našeho příspěvku je identifikovat, jaký má religiozita rodičů vliv na preference vlastností u jejich dětí. Položili jsme si otázku, zda věřící rodiče častěji oceňují náboženskou víru

u svých dětí, zda je toto ocenění různé u příslušníků různých církví a zda se mění s časem.

Základní otázka našeho výzkumu je: *Jaký vliv má náboženské vyznání rodičů na preferované vlastnosti u jejich dětí?*, přičemž naše hypotézy k tématu stanoví, že *proměnná Náboženské vyznání statisticky významně souvisí s preferencí vlastnosti náboženská víra u dětí* a *Příslušnost k římskokatolické církvi statisticky významněji souvisí s preferencí vlastnosti náboženská víra u dětí než příslušnost k církvím evangelickým*.

Respondenty z hlediska náboženské víry dělíme na nevěřící a věřící a ty dále dle církví a náboženských společností, k nimž se hlásí. Respondentům byla položena otázka: *Hlásíte se k nějakému náboženskému vyznání? Ke kterému?* S ohledem na dostupnou literaturu lze předpokládat, že rodiče, kteří jsou věřící, budou religiozitu předávat dále svým dětem. V této úvaze vycházíme opět z teorie, že příslušnost k církvi se předává mezigeneračně ve formě kulturního kapitálu, protože má větší potenciál náboženské socializace (Halman, Riis, 2003). Předpokládáme dále, že rodiče, kteří se hlásí k římskokatolické církvi, budou více vyžadovat náboženskou víru jako vlastnost u svých dětí než ostatní církve.

Dále se zabýváme otázkou: *Mění se rodičovská preference náboženské víry v průběhu času?* Dle dostupné literatury počítáme s hypotézou, že *Hodnota náboženské víry negativně koreluje s časem*.

Pracujeme s EVS datovými soubory za rok 1991, 1999 a 2008 (viz Metodiku), lze tedy studovat změnu v čase v rozmezí těchto sedmnácti let. Předpokládáme, že s každým EVS měřením se bude snižovat rodičovská preference náboženské víry jako vlastnosti u jejich dětí, neboť v celopopulačních cenzech, jako je SLDB, se každodekádně snižuje počet věřících.

Také nás zajímá otázka: *Mění se rodičovská preference náboženské víry s ohledem na formu religiozity rodičů?* Předpokládáme, že *Institucionalizovaná religiozita má větší vliv na rodičovskou preferenci náboženské víry než osobní religiozita* a že *Angažovanost v církvi má větší vliv na rodičovskou preferenci náboženské víry než tradiční vztah k náboženství*.

Formou religiozity míníme religiozitu institucionalizovanou a osobní a dále pak míru angažovanosti v církvi a tradiční vztah k náboženství (dle Halman a Riis, 2003, p. 7). K institucionalizované religiozitě se vztahují následující otázky

(v závorce uvádíme názvy proměnných, které představujeme ve výstupech):

Myslite si Vy osobně, že je důležité provádět církevní obřady při příležitosti následujících událostí: a) narození, b) sňatek, c) úmrtí (Důležitost církevních obřadů při a/ narození, b/ sňatku, c/ úmrtí)

Osobní religiozita zahrnuje otázky:

Čerpáte z náboženství duševní pohodu a sílu? (Čerpání pohody a síly z náboženství)

Věnujete někdy čas modlitbám, meditaci, rozjímání nebo něčemu podobnému? (Věnování se modlitbám, meditaci a rozjímání)

Jaká je důležitost Boha ve Vašem životě? (Škála od 1 do 10)

Angažovanost v církvi jsme měřili následujícími otázkami:

Když nepočítáte svatby, pohřby a křtiny, jak často jste navštěvoval(a) bohoslužby, když Vám bylo 12 let? (Frekvence návštěv bohoslužeb ve 12 letech)

Když nepočítáte svatby, pohřby a křtiny, jak často nyní navštěvujete bohoslužby? (Frekvence návštěv bohoslužeb v současnosti)

Tradiční vztah k náboženství vyjadřují otázky:

Věříte, že existuje: a) Bůh, b) posmrtný život, c) peklo, d) nebe, e) hřích? (Víra v a/ Boha, b/ posmrtný život, c/ peklo, d/ nebe, e/ hřích)

Stěžejním tématem pro naši práci je vlastnost náboženská víra, která je jednou z variant uzavřené otázky „vlastnosti, které rodiče považují za důležité u svých dětí pěstovat“.

METODIKA A CHARAKTERISTIKA SOUBORU

Pro verifikaci či vyvrácení hypotéz využíváme dat získaných z European Values Study. EVS je kvantitativní, mezinárodní longitudinální studie zaměřená na výzkum lidských hodnot. Tento výzkum se zabývá zejména otázkami, zda mají Evropané shodné hodnoty, zda a jak se hodnoty mění, zda křesťanské hodnoty postupují životem Evropanů, jestli nejsou nahrazovány nějakým alternativním systémem a jaké jsou společné základy pro evropskou pospolitost. V současné době ve studii participuje 47 evropských zemí, nicméně ne všechny země byly za-

stoupeny ve všech kolech. Zároveň se zvětšuje počet otázek, takže pro některé proměnné máme pouze údaje z novějších vln tohoto výzkumu. Při sběru dat je používán standardizovaný dotazník, přeložený do národních jazyků. EVS poskytuje širokou škálu témat, která ve svém dotazníku zjišťuje a která se týkají života, rodiny, práce, náboženství, politiky, společnosti. Všechna tato téma nabízí EVS volně všem výzkumníkům k dalšímu nevýdělečnému zpracování. Mnoho prací v oblasti hodnot bylo vypracováno právě na základě dat z uvedeného souboru (European Values Study).

Naše výstupy vycházejí z dat českého souboru EVS, a to sběrů z let 1991 (N = 2 109), 1999 (N = 1 908) a 2008 (N = 1 821). Jedná se o respondenty starší 18 let. Použili jsme vyhodnocování dat v programu Statistica 10 a výstupy z tabulkového editoru Excel 2007. V rámci statistických procedur jsme používali popisné statistiky (analýzy četnosti, korelační matice), chí-kvadrát test a t-test.

VÝSLEDKY

V tabulce 2 prezentujeme rozložení souboru dle náboženského vyznání. Jsou zde patrné rozdíly oproti souboru ze SLDB, který uvádíme v teoretických východiscích, a to vyšší počet věřících ve prospěch EVS. Na druhou stranu rovněž více osob uvedlo, že je bez vyznání (ovlivněno pravděpodobně tím, že v EVS minimum respondentů neuvedlo žádnou variantu).

Co se týče základních sociodemografických vlivů, v případě náboženské víry jsme v korelaci s nimi nezaznamenali žádnou významnou souvislost (jak ukazuje tabulka 3), ačkoli jsme tyto předpokládali na základě teoretických východisek.

Kontingenční tabulka 4 znázorňuje vztah mezi příslušností k církvi nebo náboženství (ano, či ne) a náboženskou vírou jako preferovanou vlastnost dětí. Pro výpočet jsme použili Pearsonův chí-kvadrát test, ve kterém vyšla dosažená hladina významnosti $<0,001$ (stejný výsledek vyšel ve Fisherově testu, počítaném specificky pro tabulku 2×2). Lze tedy tvrdit, že lidé, kteří jsou příslušníky nějaké církve nebo náboženství, požadují od svých dětí vlastnost náboženská víra více než ti, kteří se k žádné církvi či náboženství nehlásí (23,5 % oproti 3,7 % respondentů).

Tabulka 2 Náboženské vyznání v souboru EVS 1991, 1998 a 2008

Ukazatel	EVS 1991		EVS 1999		EVS 2008	
	<i>absolutně</i>	<i>%</i>	<i>absolutně</i>	<i>%</i>	<i>absolutně</i>	<i>%</i>
Věřící celkem	835	39,6	674	35,3	541	29,7
Církev československá husitská	nezjišťováno		21	1,1	22	1,2
Církev římskokatolická			520	27,3	364	20,0
Evangelické vyznání			20	1,0	13	0,7
Českobratrská církev evangelická			27	1,4	16	0,9
Ostatní vyznání			28	1,5	22	1,2
Bez vyznání	1 268	60,1	1 227	64,3	1 227	67,4
Neuvedli	6	0,3	7	0,4	53	2,9
<i>Celkem</i>	<i>2 109</i>	<i>100</i>	<i>1 908</i>	<i>100</i>	<i>1 821</i>	<i>100</i>

Zdroj: EVS 1991, 1999 a 2008

Tabulka 3 Náboženská víra jako preferovaná vlastnost dětí vs. vybrané sociodemografické charakteristiky

Charakteristika	1991	1999	2008
Pohlaví	−0,103	−0,126	−0,127
Věk	0,189	0,134	0,001
Obec	−0,070	−0,094	−0,003
Manželství			−0,020
Kohabitace			0,071
Výše vzdělání			−0,039
Výše vzdělání partnera			−0,049

Zdroj: EVS 1991, 1999 a 2008

Tabulka 4 Příslušnost k církvi nebo náboženství vs. náboženská víra jako preferovaná vlastnost dětí

			Náboženská víra		
			<i>nezmínil/a</i>	<i>zmínil/a</i>	<i>celkem</i>
Příslušnost k církvi nebo náboženství	Ano	počet odpovědí	1 495	459	1 954
		řádková %	76,5 %	23,5 %	100,0 %
	Ne	počet odpovědí	3 614	140	3 754
		řádková %	96,3 %	3,7 %	100,0 %
	Celkem	počet odpovědí	5 109	599	5 708
		řádková %	89,5 %	10,5 %	100,0 %

Zdroj: EVS 1991, 1999 a 2008

Rozložení výše uvedené odpovědi u konkrétních náboženství se věnuje kontingenční tabulka 5. Největší požadavky na náboženskou víru u svých dětí mají řečtí katolíci (37,5 %), ale poměrně zajímavá je také hodnota u ostatních náboženství (34,3 %). Nejméně zastoupená byla

preferance u zástupců Českobratrské církve evangelické. Římskokatolická církev je, oproti očekávání, zastoupena pouze 23,4 %. Rozdíly mezi církvemi jsou signifikantní – dosažená hladina významnosti je 0,023.

Tabulka 5 Příslušnost ke konkrétní církvi nebo náboženství vs. náboženská víra jako preferovaná vlastnost dětí

			Náboženská víra		
			nezmínil/a	zmínil/a	celkem
Příslušnost ke konkrétní církvi nebo náboženství	Římskokatolické	počet odpovědí	1 265	386	1 651
		řádková %	76,6 %	23,4 %	100,0 %
	Řeckokatolické	počet odpovědí	5	3	8
		řádková %	62,5 %	37,5 %	100,0 %
	Evangelické	počet odpovědí	39	17	56
		řádková %	69,6 %	30,4 %	100,0 %
	Českobratrské evangelické	počet odpovědí	52	15	67
		řádková %	77,6 %	22,4 %	100,0 %
	Československé husitské	počet odpovědí	74	10	84
		řádková %	88,1 %	11,9 %	100,0 %
	Ostatní náboženství	počet odpovědí	44	23	67
		řádková %	65,7 %	34,3 %	100,0 %
	Celkem	počet odpovědí	1 479	454	1 933
		řádková %	76,5 %	23,5 %	100,0 %

Zdroj: EVS 1991, 1999 a 2008

Rodičovská preference náboženské víry, na kterou jsme se zaměřovali, koreluje s časovým rozestupem mezi jednotlivými šetřeními EVS (1991, 1999 a 2008) na hladině významnosti $<0,05$. Nicméně korelační koeficient je nízký, pouze 0,07, navíc korelace je pozitivní, nikoli negativní, jak jsme předpokládali. Tudíž hypotézu 2 nelze potvrdit. Rodiče vyžadují u svých dětí hodnotu náboženská víra zhruba stejně často v roce 2008, jako tak činili v předchozích kolech šetření.

Tabulka 6 ukazuje změny v jednotlivých formách religiozity. U všech položek, které lze porovnávat, je patrný postupný pokles korelací mezi jednotlivými roky měření. V roce 2008 pak již některé korelace nejsou statisticky významné. To je patrné nejmarkantněji u institucionální formy religiozity. Jinými slovy ti, co preferují u svých dětí náboženskou víru, nevěnují se již tolik přechodovým obřadům, které jsou na náboženskou víru navázané (církevní svatby, křtiny, církevní pohřby).

Tabulka 6 Náboženská víra jako preferovaná vlastnost dětí vs. formy religiozity

Forma religiozity	Náboženská víra jako preferovaná vlastnost dětí vs.	1991	1999	2008
Tradiční	víra v Boha		0,419	
	víra v posmrtný život		0,369	
	víra v peklo		0,509	
	víra v nebe		0,473	
	víra ve hřích		0,293	
Institucionální	obřady při narození	0,356	0,330	0,244
	obřady při sňatku	0,378	0,349	0,267
	obřady při úmrtí	0,323	0,302	0,229
Angažovaná	frekvence návštěv bohoslužeb ve 12 letech		0,348	0,276
	frekvence návštěv bohoslužeb v současné době	0,533	0,554	0,321
Osobní	věnování se modlitbám, meditaci a rozjímání	0,441		0,267
	sebeidentifikace respondenta z hlediska víry	0,397	0,335	0,273
	čerpání pohody a síly z náboženství	0,544	0,478	0,303
	důležitost Boha v životě	0,574	0,533	0,333

Zdroj: EVS 1991, 1999 a 2008

Poznámka: V některých letech nebyly zkoumány všechny položky, kurzivou jsou znázorněny korelace, jejichž hodnoty jsou statisticky významné, resp. vyšší než 0,3.

Ve vztahu k posledním dvěma hypotézám uvedeným výše jsme testovali vztah mezi jednotlivými formami religiozity. Pro porovnání míry korelace jsme použili jednostranný t-test s výpočtem v Excelu. Předpokládali jsme těsnější korelační vztah u angažované oproti tradiční formě a institucionální oproti osobní formě. V případě institucionální a osobní religiozity jsme k testování nepřistoupili z důvodu toho, že souhrnné korelace vykazovaly opačnou tendenci: korelační koeficienty institucionální $r = 0,309$ a osobní $r = 0,407$. Počítali jsme jednotlivá EVS šetření zvlášť a kontrolně pak také všechna šetření dohromady, s výjimkou tradiční religiozity, která byla zkoumána pouze v jednom roce. Výsledky vyšly v obou uvedených případech shodně. Hypotézu tedy rovnou zamítáme. Srovnání mezi angažovaností a tradiční religiozitou bylo založeno na korelačních koeficientech $r = 0,413$ pro angažovanost a $r = 0,451$ pro tradiční formu. Při počtu případů $N = 1908$, střední chybě 0,0204 činí hodnota t-testu 1,88 a dosažená hladina významnosti $p = 3,0 \%$. Lze tedy tvrdit, že nábožensky angažovaní rodiče chtějí po svých dětech náboženskou víru více než ti, kteří věří tradičně.

DISKUSE

V našem příspěvku jsme si kladli několik výzkumných otázek. První se týkala vlivu náboženského vyznání rodičů na preferenci náboženské víry jako vlastnosti u jejich dětí. Tento vliv byl potvrzen v souladu s teoriemi o mezigeneračním předávání náboženské víry. U některých náboženství a církví (řeckokatolíci a ostatní náboženství) je však tato preference větší než u jiných (Českobratrská církev evangelická; tabulka 5). Výsledky si vysvětlujeme kulturními odlišnostmi, které se podílejí na hodnotovém systému. K řeckokatolické církvi se u nás hlásí především cizinci ze zemí východní Evropy (Ekumenická rada církví v České republice, 2004), mezi ostatní náboženství pak je řazena například náboženská společnost Svědkové Jehovovi (ČSÚ, 2003a, b, c).

Dále jsme se zabývali změnou rodičovské preference vlastnosti náboženské víry u dětí v průběhu času. Oproti očekávání jsme změnu hodnoty náboženské víry v čase nezaznamenali. Náboženská víra představuje tedy relativně stabilní hodnotu, co se generačního předávání týče.

Rovněž nás zajímalo, zda a jaký má vliv forma religiozity rodičů na preferenci náboženské víry u dětí. Zde jsme zaznamenali statisticky významné rozdíly mezi všemi formami (tabulka 6). Námi stanovená hypotéza „Institucionální religiozita má větší vliv na rodičovskou preferenci náboženské víry než osobní religiozita“ se ovšem nepotvrdila. Souvislost hledáme u vze-stupu individualismu v české společnosti (srov. Keller, 2010), v důsledku čehož nemusí být institucionalizované formy náboženství již tolik vlivné.

S předchozí otázkou souvisí také naše poslední hypotéza, a to, zda má náboženská angažovanost rodičů větší vliv na preferovanou vlastnost náboženská víra u jejich dětí než tradiční vztah k náboženství. Domnívali jsme se, že významnějším činitelem bude angažovanost v náboženství. V tomto případě se hypotéza potvrdila.

Vysvětlení rozporu mezi výše uvedenými zjištěními nacházíme v možnosti zkreslení kategorií u forem religiozity. Ačkoli jsme při jejich koncepci vycházeli z teorie Halmana a Riise (2003), která kategorizovala tyto formy konkrétně u studie EVS, mohla chyba vzniknout jinou interpretací otázek, vlivem nepřesného překladu či odlišnou

kulturní interpretací. Další možností pak je, že česká společnost se v otázce religiozity chová opravdu takto specificky, ovlivněna historicky nedávnou situací, která duchovní stránku lidské mentality silně potlačovala.

ZÁVĚR

Naše analýzy ukazují na to, že navzdory významným změnám v náboženské víře u české populace zůstává preference vlastnosti náboženská víra u dětí stabilní v čase, aniž by byla významně závislá na základních sociodemografických charakteristikách. Náboženskou víru lze stále považovat za tradiční hodnotu a významný nástroj socializace, i když dochází k posunu od její institucionalizované formy k formě osobní.

Věřící častěji považují náboženskou víru za důležitou vlastnost dětí. V intenzitě tohoto požadavku jsou signifikantní rozdíly mezi církvemi, ale nejvíce oceňují náboženskou víru u svých dětí respondenti hlásící se k řeckokatolické církvi. Během času požadavek náboženské víry neklesá. Respondenti skórující výše v angažované religiozitě oceňují u svých dětí náboženskou víru více, než respondenti skórující výše v tradiční religiozitě.

LITERATURA

1. Bengtson VL (1975). Generation and Family Effects in Value Socialization. *American Sociological Review*. 40: 358–371. ISSN 1939-8271.
2. Boehnke K (2001). Parent-offspring value transmission in a societal context: Suggestions for a utopian research design – with empirical underpinnings. *Journal of Cross-Cultural Psychology Special Issue: Perspectives on Cultural Transmission*, 32: 241–255. ISSN 0022-0221.
3. Clark CA, Worthington EL, Jr. (1990). Family variables affecting the transmission of religious values from parents to adolescents: A review. In: Barber BK, Rollins BC (eds.). *Parent-adolescent relationships*. Lanham: University Press of America, p. 167–191. ISBN 978-0819177445.
4. ČSÚ – Obyvatelstvo hlásící se k jednotlivým církvím a náboženským společnostem (2003a). [online] Praha. [cit. 2012-05-11]. Dostupné z: http://www.scitani.cz/csu/2003edicniplan.nsf/o/4110-03-obyvatelstvo_hlasici_se_k_jednotlivym_cirkvim_a_nabozenskym_spolecnostem
5. ČSÚ – Skladba obyvatelstva podle náboženského vyznání, pohlaví a podle věku (2003b). [online] Praha. [cit. 2012-05-11]. Dostupné z: http://www.scitani.cz/csu/2003edicniplan.nsf/o/4110-03-skladba_obyvatelstva_podle_nabozenskeho_vyznani_pohlavi_a_podle_veku
6. ČSÚ – Obyvatelstvo podle náboženského vyznání a nejvyššího ukončeného vzdělání (2003c). [online] Praha. [cit. 2012-05-11]. Dostupné z: http://www.scitani.cz/csu/2003edicniplan.nsf/o/4110-03-obyvatelstvo_podle_nabozenskeho_vyznani_a_nejvyssiho_ukonceneho_vzdelani
7. ČSÚ – Obyvatelstvo podle náboženské víry podle krajů (2012). [online] Praha. [cit. 2012-05-11]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/9500339D78/\\$File/pvcr072.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/9500339D78/$File/pvcr072.pdf)
8. Ekumenická rada církví v České republice (2004). [online] Pravoslavná církev v českých zemích. [cit. 2012-05-24]. Dostupné z: <http://www.ekumenickarada.cz/index.php?ID=313>

9. European Values Study. [online] [cit. 2012-05-11]. Dostupné z: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/evs/about-evs/history.html>
10. Gruss P (2009). Perspektivy stárnutí – Z pohledu psychologie celoživotního vývoje. Praha: Portál. 224 s. ISBN 978-80-7367-605-6.
11. Halman L, Riis O (2003). Religion in Secularizing Society: The Europeans' Religion at the End of the 20th Century. Boston: Brill, 232 p. ISBN 90-04-12622-8.
12. Hamplová D (2008). Kvantitativní sociologické výzkumy náboženství. In: Nešpor ZR a kol. Příručka Sociologie náboženství. Praha: Slon, s. 92–97. ISBN 978-80-86429-92-2.
13. Hoge DR, Petrillo GH, Smith EI (1982). Transmission of Religious and Social Values from Parents to Teenage Children. Journal of Marriage and Family. 44/3: 569–580. ISSN 1741-3737.
14. Keller J (2010). Tři sociální světy. Sociální struktura postindustriální společnosti. Praha: Slon, 212 s. ISBN 978-80-7419-031-5.
15. Nešpor ZR (2010). Rodina/domácnost jako náboženská skupina v procesu transformace. Lidé města/ Urban People. XII/1: 31–60. ISSN 1212-8112.
16. Nešpor ZR a kol. (2008). Příručka sociologie náboženství. Praha: Sociologické nakladatelství, 449 s. ISBN 978-80-86429-92-2.
17. Sabatier C, Lannegrand-Willems L (2005). Transmission of Family Values and Attachment: A French Three-Generation Study. Applied Psychology. 54/3: 378–395. ISSN 1464-0597.
18. Tichý R, Vávra M (2012). Náboženství z jiného úhlu – Netradiční sociologické pohledy na víru v české společnosti. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 142 s. ISBN 978-80-7325-275-5.
19. Wieting SG (1975). An Examination of Intergenerational Patterns of Religious Belief and Practice. Sociology of Religion. 36: 137–149. ISSN 1069-4404.

✉ **Kontakt:**

Mgr. Olga Dvořáčková, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra laboratorních metod a informačních systémů, J. Boreckého 27, 370 11 České Budějovice
E-mail: jedla@zsf.jcu.cz